

Dr. Ramiz ABDYLI

ISA BOLETINI NË KRYENGRITJEN E PËRGJITHSHME ANTIOSMANE TË VITIT 1912 SIPAS BURIMEVE BULLGARE

Isa Boletini është një nga figurat më shquara të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, i cili gjithë jetën ia kushtoi çështjes së çlirimit dhe bashkimit kombëtar. I brumosur me ide liridashëse, a rrjedh prej një familje ku prej kohësh ishte kultivuar fryma e atdhedashurisë, fisnikërisë, besnikërisë dhe bujarisë tradicionale shqiptare. Që nga mosha 17 - vjeçare me armë në dorë mori pagëzimin e luftëtarit të denjë të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. Që nga kjo kohë do të vihet në shërbim të çështjes së çlirimit dhe bashkimit kombëtar me gjithë qenien e tij, pa kursyer jetën, familjen dhe pasurinë, duke u vënë në ballë të kryengritjeve të njëpasnjëshme antiosmane, pastaj edhe antiserbe e antimalaziase.

Ngritja e tij në shkallën e udhëheqësit të shquar mbarëkombëtar para se gjithash i dedikohet tipareve të karakterit të fortë e të palëkundshëm prej malësori, mbajtja peng e fjalës së dhënë, palëkundshmërisë para çfarëdo rreziku dhe aftësisë për të organizuar e udhëhequr për mrekulli luftëtarët e lirisë në fushën e nderit. Të gjitha këto cilësi do ta bëjnë atë të radhitet krahas H. Prishtinës, I. Qemalit e B. Currit, ndër figurat më të spikatura të historisë sonë të këtij fillimshekulli. Mbi të gjitha spikaste aftësia e tij për organizimin dhe udhëheqjen e kryengritjeve, si një strateg i rallë i luftës, për çka me të drejtë do të marrë epitetin e **Gjeneralit Popullor**.

Isa Boletini ishte një nga prijësit kryesor edhe të kryengritjes së Përgjithshme Antiosmane të vitit 1912. Veprimtaria e tij ndiqet

më vemendje nga vëzhgues, raportues, konsuj e gazetarë bullgarë, të cilët në kuadër të politikës globale strategjike bullgare ishin jashtëzakonisht të interesuar për rrjedhat dhe kahet e kësaj kryengritjeje. Emri i tij në burimet të shumta bullgare gjatë kësaj kryengritje haset në raportet e konsujve bullgarë dhe në shtyllat e shtypit bullgar, si ndër prijësit kryesor të saj dhe epitetet që përkojnë me rolin e tij në këtë kryengritje.

Duhet vënë në dukje faktin se Isa Boletini në këtë kryengritje kundrohej në kuadër të kombinimeve të diplomacisë bullgare kundrejt çështjes shqiptare në përgjithësi, e cila shikohej si një nga çështjet që duhej zgjidhur, duke pasur si pikënisje gjithnjë kufijtë e Traktatit të Shën-Stefanit, e deri te rrudhja e kufijve të shtetit shqiptar në maksimumin e mundshëm, madje edhe copëtimin e plotë të tij midis fqinjve, me ç'rast edhe palës bullgare do t'i lihej një dalje në detin Adriatik.

Në kuadër të kombinimeve të përmendura të diplomacisë bullgare lidhur me çështjen shqiptare, ajo kundrohet edhe në burimet bullgare në dy faza: E para, deri në çlirimin e Shkupit mbahet një qëndrim deri diku objektiv, ndërkaq, në fazën e dytë, pas kësaj ngjarjeje çështja shqiptare, pra edhe Kryengritja e Përgjithshme Antiosmane, vështrohet njëanshmërisht dhe me subjektivizëm.

Në kombinimet e diplomacisë bullgare rreth çështjes shqiptare ishte lënë si rezervë edhe mundësia e autonomisë së Shqipërisë dhe Maqedonisë, si fazë kalimtare për futjen e pastajme të tyre në orbitën e politikës bullgare. Kjo vërehet edhe në faqet e shtypit bullgar. Kështu, gazeta **Makedonija** në mars të vitit 1912 njofton lexuesit e saj për ekzistimin e njëfarë komiteti ballkanik për autonominë e Shqipërisë dhe të Maqedonisë, që sipas saj do të ishte zgjidhje më e mirë në rrethanat e caktuara.¹ Kjo ide rishikohet edhe në prill të këtij viti nga një gazetë tjetër bullgare.²

¹ *Ballkanskija Komitet za avtonomija na Makedonija i Albanija, "Makedonija" 28.III.1912. Bullgaria në atë kohë kishte në përdorim kalendarin e vjetër gregorian.*

² *Ognja na balkanite, "Sofiski novine", 17.VI.1912.*

Nga kjo që u tha më sipër del qartë përse çështja shqiptare dhe në këtë kuadër Kryengritja e Përgjithshme Antiosmane ishte në fokus të interesimit të qarqeve diplomatike bullgare e që shprehet edhe nëpërmjet raporteve të konsujve bullgarë në Shkup e Manastir, si dhe nëpërmjet faqeve të shtypit qendror bullgar. Në këtë kuadër zë një vend të rëndësishëm edhe Isa Beletini, duke e kundruar atë dhe çështjen shqiptare gjithnjë në sferën e interesave strategjike bullgare.

Kryengritja e Përgjithshme Antiosmane, që sipas vendimit paraprak të një pjese të udhëheqjes së Lëvizjes Kombëtare Shqiptare³ shpërtheu fillimisht në Rrafshin e Dugagjinit në prill të vitit 1912, dhe pastaj zjarri i saj e kaploi dora - dorës pjesën dërmuese të Vilajetit të Kosovës dhe, më vonë edhe disa vise të Shqipërisë.

Që nga kjo kohë fillojnë informacionet e përditshme në faqet e shtypit bullgarë, sikundër edhe në raportet e konsujve bullgarë nga Shkupi dhe Manastiri, mbi Kryengritjen e Përgjithshme Antiosmane. Madje, disa nga organet qendrore dërguan gazetarët e tyre edhe në terren për të parë për së afërmi zhvillimin e luftimeve, për të marrë opinonet e udhëheqësve të kryengritësve shqiptarë dhe për t'ia përcjellë përshtypjet e tyre lexuesve bullgarë. Kështu, gjatë prillit 1912 lexuesi bullgar vihet në dijeni se Kryengritja shqiptare kishte shpërthyer më parë në Dukagjin, Lumë, Plavë e Guci.⁴ Një ditë më vonë njoftohet se çeta të shumta të armatosura shqiptare po zhvillonin luftime gjithandej viseve të Kosovës me njësitë e ushtrisë dhe xhandarmërisë turke.⁵

Kryengritja e Përgjithshme Antiosmane vlerësohet si shumë serioze pothuajse në të gjitha burimet bullgare dhe cilësohet se kishte një kriter të thellë revolucionar nga fakti se në krye të saj ishin vënë ish - deputetët e parlamentit turk si dhe udhëheqës të

³ Hasan Prishtina, *Nji shkurtim kujtimesh*, Shkodër 1912, 7.

⁴ Albanskoto vstanie izbuva, "Narodne pravde", 2.IV. 1912.

⁵ "Narodna pravda", 3.IV.1912.

shquar si Hasan Prishtina, Isa Boletini, Bajram Curri, Mehmet Pashë Deralla, Jahja Efendiu etj.⁶

Është në interes të vihet në dukje se derisa Ismail Qemali e Hasan Prishtina vlerësohen si diplomatë të spikatur, Isa Boletinit i jepet epiteti i trimit të njohur popullor, trimit legjendar, pas të cilit shkon mbarë populli etj. Gazeta **Narodna Pravda**, kur bën fjalë për kryengritjen shqiptare dhe personalitetin e Isa Boletinit si shembull karakteristik e merr rastin kur valiu i Vilajetit të Kosovës Masar Beu kishte vajtur në Mitrovicë për të biseduar me të, prej nga i kishte dërguar njerëzit e tij në Boletin që të zbriste në Mitrovicë për të biseduar. Dhe, meqenëse Isa nuk kishte përfillur këtë kerkese, Masar Beut iu desht vetë të ngjitej në Boletin. Në artikull nuk flitet mëtej për rezultatet e bisedimeve.

Vlerësim të ngjashëm për Kryengritjen e Përgjithshme Antiosmane dhe prijesit e saj jep edhe gazeta **Družba**. Ajo, pasi i shpjegon shkaqet e shpërthimit të Kryengritjes, konstaton se "Shqiptarët ishin të parët nga popujt e Ballkanit që ngritën flamurin e Revolucionit dhe në krye të tij, krahas Hasan Prishtinës, është Isa Boletini i dëgjuar dhe shumë shqiptarë të tjerë me influencë".⁷

Në këtë kohë organi i socialistëve bullgarë **Rabotničeski vestnik**, pasi i zberthen shkaqet e kryengritjes, thekson vendosmërinë e shqiptarëve për çlirimin nga zgjedha osmane. Kjo mbështetet në deklaratën e njerit nga prijesit kryesorë të kryengritjes të kete thene: "Po që se edhe Japonia do të paraqitet si çliruese e shqiptarëve, ata do t'i ishin mirënjohës, sepse mbi të gjitha ata kanë një qëllim të vetëm - çlirimin nga Turqia".⁸

Gazeta **Preporec** pasi informonte lexuesit e saj mbi masivizimin e kryengritjes në Kosovë, theksonte: "Shqiptarët e Kosovës, si të Prishtinës, Ferizajt, Gjilanit dhe Mitrovicës janë shumë mirë të armatosur dhe janë të gatshëm t'i kundërvihen

⁶ *Revolucija v Albanija, "Narodna Pravda" 22.IV.1912.*

⁷ *Družba, 28.V.1912.*

⁸ *Albanske iskanija, rabotničeski vestnik, 21.V.1912*

çdo aksioni të qeverisë".⁹ Po kjo gazetë tri ditë më vonë në një artikull redaksional ndër të tjera theksonte: "**Gjithë Shqipëria është në kryengritje. Ajo tani është më e fuqishme në anën e Prishtinës dhe të Mitrovicës**".¹⁰

Në një shkrim tjetër ajo paraqiste Isa Boletinin si udhëheqës të kryengritjes në gjithë trevën e Kosovës Verilindore: "**Isa Boletini, një nga udhëheqësit më në zë shqiptar, po bredh në Krahinën e Llapit dhe të Shalës (së Bajgorës - R.A.) duke bërë përgatitje për të sulmuar Mitrovicën dhe Vushtrrinë**".¹¹ Po kjo gazetë dy ditë më vonë, ndër të tjera, shkruan: "**Sanxhaku i Prishtinës, Pejës dhe Prizrenit kanë rënë krejtësisht në duart e kryengritësve shqiptarë. Edhe në Shkup nuk ekziston pushteti. Këtu dëgjohen vetëm emrat Bajram Curri, Isa Boletini, Mehmet Pasha etj**".¹² Një ditë më vonë gazeta **Makedonija** ia kushtonte një vend qendror kryengritjes së Përgjithshme Shqiptare, duke theksuar se ajo po merrte përmasa gjithnjë më të gjera, se forcat kryengritëse në shumë vise të Kosovës kishin bllokuar rrugët e ushtrisë turke. Po ashtu, bëhej e ditur se ishte paralizuar edhe linja hekurudhore Shkup- Mitrovicë.¹³

Në qershor 1912 shtypi bullgar njoftonte lexuesit se, si rezultat i masivizimit të Kryengritjes së Përgjithshme Shqiptare, kishte filluar dezertimi i ushtarëve, oficerëve, xhandarëve dhe nëpunësve të mesëm e të lartë shqiptarë të cilët u bashkuan me forcat kryengritëse. Me kryengritësit kishin filluar të bashkohen edhe bejlerët dhe agallarët shqiptarë.¹⁴

Në fillim të korrikut 1912, në kryeartikullin redaksional të gazetës **Bulgarija**, me titull **Kryengritja shqiptare**, pasi i bëhet

⁹ *Anarhije v Gorna Albanija, Preporec, 2.V. 1912*

¹⁰ *Polozhenieto v Albanija, Preporec, 4.5.1912.*

¹¹ *Dvizhenieto v Albanija, Preporec, 14.VI. 1912.*

¹² *Albanskata Revolucija, Preporec, 16.VII. 1912.*

¹³ *Makedonija, 26.V. 1912.*

¹⁴ *Narodna pravda, 16.VI.1912; Po kjo gazetë 27.VII. 1912; Albanskoto vstanie, Bëlgaria, 10.VII.1912.*

një analizë e gjerë dhe mjaft objektive kryengritjes shqiptare, vihet në dukje fenomeni i dezertimit në masë të ushtarëve, oficerëve e xhandarëve shqiptarë nga radhët e formacioneve turke dhe bashkimi i tyre me forcat kryengritëse, duke vënë në dukje se: "Në krye të lëvizjes kryengritëse në Jug është Ismail Qemali. Gjithë Shqipëria është në flakë. Atje vepron Isa Boletini".¹⁵

Korrespondenti i gazetës **Preporec** në korrik të vitit 1912 pasi e njoftonte lexuesin bullgar nga Shkupi se në Vilajetin e Kosovës ishte paralizuar plotësisht pushteti osman nga kryengritësit shqiptarë, duke theksuar se "(...) këtu (në Shkup R.A.) dëgjohen vetëm emrat Bajram Curr, Hasan Bej, Isa Boletini (...)".¹⁶

Një ditë më vonë, gazeta **Utro**, pasi vinte në dukje se në Kazanë e Shkupit 2000 shqiptarë të armatosur ishin të gatshëm të bashkohen me forcat kryengritëse, theksonte se Isa Boletini e kishte shti në dorë Mitrovicën.¹⁷ Të nesërmen gazeta **Preporec** shkruante: "Gjithë kazaja e Prishtinës dhe mbarë Kosova gjendet në duar të kryengritësve shqiptarë. Pritet që nesër (më 19 korrik, sipas kalendarit të vjetër - R.A.) të arrijë (në Prishtinë - R.A.) Isa Boletini".¹⁸ Po kjo gazetë në artikullin me titull **Lëvizja në Shqipëri** konfirmon lajmin për marshimin e 5000 kryengritësve shqiptarë nën udhëheqjen e Isa Boletinit nga Mitrovica drejt Prishtinës dhe thekson se gjatë rrugës me kryengritësit u bashkuan shumë dezertorë, oficerë e ushtarë të ushtrisë turke. Pastaj lexuasi vihet në dijeni se derisa Isa Boletini ishte në Mitrovicë ia kishte tërhequr vërejtjen garnizonit të Mitrovicës që mos të dilnin ushtarët jashtë tij të armatosur.¹⁹ Të nesërmen, në një artikull të gazetës **Utro**, theksohej se forcat kryengritëse shqiptare, të ndara në dy grupe, po depërtojnë drejt

¹⁵ *Vsaniето v Albanija, Blgarija, 2.VII. 1912.*

¹⁶ *Dvizhenieto v albanija, Preporec, 16.VII. 1912.*

¹⁷ *Krizata v turcija, Utro, 17.VII.1912.*

¹⁸ *Albancite gosподari na polozhenieto, Preporec 18.VII. 1912*

¹⁹ *Dvizhenieto v Albanija, Preporec, 19.VII. 1912, 2).*

Shkupit, një grup Grykës së Kaçanikut dhe grupi tjetër nga Karadaku.²⁰

Gazeta **Rabotnički vestnik** në faqen e saj të fundit, në rubrikën **Telegrame**, duke iu referuar burimeve të sigurta, e vinte në dijeni lexuesin se në korrik 1912 Isa Boletini i kishte dërguar një telegram nga Mitrovica sulltanit me anë të të cilit kërkohej shpërndarja e parlamentit në një afat prej 48 orësh. Pastaj bëhet e ditur se Isa Boletini në krye të një çete kryengritëse kishte vajtur në Gjilan, duke kërkuar nga garnizoni i atjeshëm i ushtrisë turke t'i dorëzonte armët. Prej andej ai ishte kthyer për Prishtinë.²¹

Në një artikull të gazetës **Preporec** me titull **Revolucioni shqiptar**, bëhet e ditur se në një kuvend të udhëheqësve të kryengritjes shqiptare ishte vendosur që t'i dërgohej një ultimatum sulltanit me afat prej 24 orësh për t'i përmbushur kërkesat e tyre. Po ashtu, njoftohej lexuesi se ishte caktuar delegacioni i kryengritësve i përbër nga: Mahmet pashë Deralla, Hasan Beu, Sait Hoxha, Isa Boletini, Bajram Curri, Jahja Beu etj., i cili do të zhvillonte bisedimet me delegacionin qeveritar të Stambollit.²²

Sipas njoftimeve të gazetës **Vardar**, lexuesi bullgar njoftohej se Isa Boletini, përveç Mitrovicës, kishte përfshirë pushtetin e tij edhe në Novi Pazar. Kjo gazetë, duke iu referuar një telegrami që i ishte dërguar Isa Boletinit nga Senica, shkruante se dukej qartë se këtij prijësi do t'i nënshtrohej edhe ky qytet. Më pas paralajmërohej se në këtë mënyrë do të vepronte edhe Plava. Artikulli përfundonte me konstatimin se **shqiptarët gjithandej vendosin pushtetin e tyre, çarmatosin garnizone, i thyejnë dyert e burgjeve dhe i lirojnë të burgosurit**".²³ Në fund të korrikut 1912, përkatësisht në gjysmën e parë të gushtit, **Rabotnički vestnik**, duke iu referuar burimeve nga Selaniku, konfirmonte se Isa Boletini, që kohë më parë e kishte çliruar

²⁰ *Albanskija pophod-silata na Boletinac, Preporec, 20.VII. 1912.*

²¹ *Telegrami, Rabotnički vestnik, 23.VII. 1912.*

²² *Albanska revolucija, Preporec, 23.VII.1912, 3.*

²³ *Ostavkata na skopskija valija Mashar bej, Vardar, 27.VII.1912,3.*

Mitrovicën, kishte deklaruar me atë rast se **"do të shpallë Shqipërinë perandori të pavarur"**.²⁴

Shtypi qendror bullgar bënte me dije për 14 kërkesat e kryengritësve shqiptarë të hartuara nga Hasan Prishtina. Dhe, meqenëse, qeveria osmane nuk përgjigjet në afatin e caktuar, mbi 30 mijë kryengritës të ndarë në grupe marshuan drejt Shkupit. Për këtë ngjarje që e shqetësoi gjithë botën ortodokse dhe më gjerë si dhe diplomacinë evropiane, gazeta **Preporec** shkruante: **"Shqiptarët thuajse pa pengesë po zbresin në Shkup. Ata kanë liruar të burgosurit, kanë shtënë në dorë post-telegrafin dhe kanë suspenduar qeveritarët...d.m.th. ata janë zotër të Shkupit"**.²⁵ Ndërkaq, sipas raportit të konsullit bullgar në Shkup, kryengritësit kishin thyer burgun e këtij qyteti dhe kishin liruar 900 të burgosur, gjysma e të cilëve ishin shqiptarë.²⁶ Kurse, gazeta **Preporec** bënte të ditur se në Shkup po vazhdonin të arrinin kryengritësit shqiptarë në grupe dhe konfirmonte arritjen e Isa Boletinit prej më parë, por nuk saktësonte datën. Më pas theksohej se në Shkup kishte arritur telegrami nga Stambolli, të cilin e kishte lexuar valiu i Kosovës para udhëheqësve shqiptarë: Riza Beut, Isa Boletinit, Bajram Currit, etj., me anë të cilit u ishin plotësuar kryengritësve shqiptarë disa nga kërkesat. Më në fund gazeta thekson se prijësit shqiptarë kishin shprehur paknaqësi ndaj kërkesave të plotësuar, duke ngulur këmbë në plotësimin e kërkesave të tyre.²⁷ Mëgjithë këtë, sipas njoftimeve të gazetës **Makedonija**, kryengritësit shqiptarë kishin filluar ta braktisnin Shkupin. Ajo theksonte se me atë tren duhej të udhëtonte Isa Boletini. Mirëpo, ai në momentin e fundit kishte hequr dorë nga udhëtimi, u kthye nga stacioni i trenit dhe bashkë me Riza Beun e

²⁴ *Telegrami, Rabotniçeski vestnik, 27.VIII.1912.*

²⁵ *Albancite v Skopje, Preporec, 6.VIII.1912.*

²⁶ *Centralen Drazhaven Istoriçeski Arhiv na Blgaria (më tej CDIA), FQ. 92, Telegram shifër Nr.729.*

²⁷ *Albancite v Skopje, Preporec, 6.VIII.1912.*

Bajram Currin deklaruan se nuk do të ktheheshin në shtëpi pa ua dhënë autoritetet osmane 30 mijë pushkë.²⁸

Konsulli bullgar në Shkup njoftonte Sofjen se Hasan Beu (Prishtina) kishte dërguar telegrame në Korçë, në Shqipëri të Mesme, në Shqipërinë Jugore dhe në Shqipërinë Veriore duke bërë me dije se ishin pranuar 12 nga 14 kërkesat shqiptare, duke shtuar se kryengritësit shqiptarë nga kjo kohë kishin braktisur Shkupin dhe ishin kthyer në shtëpitë e tyre²⁹.

Duhet vënë në dukje faktin se që nga hyrja e forcave kryengritëse në Shkup, gjatë gjithë qëndrimit të tyre në këtë qytet dhe pas braktisjes së tij, shtypi bullgar, po edhe raportet e konsujve bullgarë, ishin të ngarkuara me njëanshmëri dhe subjektivizëm nga fakti se shqiptarët kishin çliruar një pjesë të viseve ku shtriheshin pretendimet bullgare dhe përfshiheshin në kufijt e Traktatit të Shën Stefanit. Kështu, në gjithë këtë shtyp, me ndonjë përjashtim, theksohej frika e popullatës së krishterë nga forcat kryengritëse, jepeshin lajme për gjoja plaçkitjen e shqiptarëve mbi popullatën e krishterë, keqtrajtimin e tyre etj. Të gjitha këto shpifje e trillime bëheshin përkundër informacioneve objektive që i jepnin konsujt e huaj mbi qëndrimin e shqiptarëve në Shkup. Sipas pohimeve të tyre ata u sollën në mënyrë të shkëlqyeshme.³⁰

Në këtë kohë gazeta **Makedonija**, e cila, duke cituar gazetën ruse **Novija vreme**, shkruante: "**Ndonëse shqiptarët janë gjysmë të egër, ata i detyruan turqit t'i nënshtroheshin ultimatimit të tyre**". Pastaj artikullshkruesi vinte në dukje gjoja mospajtimet midis prijësve shqiptarë, të cilët kishin koncensus kur ishin në pyetje kërkesat themelore: "**Ndonëse Isa Boletini dëshiron diç tjetër, Ismail Qemali diç tjetër dhe Hasan beu diç të tretë, ata të gjithë pajtohen me kërkesat themelore për autonominë e Shqipërisë**".³¹

²⁸ *Albancite v Skpoie Makedonija* 8.VIII.1912.

²⁹ *CDIA, BC Legacija Carigrad*. D.409, 14.VIII.1912, 133.

³⁰ *Edith Durham, Brenga e Ballkanit, Tiranë* 1990, 386

³¹ *Makedonija i Albanija, Makedonija*, 12.VIII.1912. 2.

Pas largimit të kryengritësve shqiptarë nga Shkupi, lajmet për shqiptarët dhe Shqipërinë në shtypin bullgar janë gjithnjë më të rralla. Është me interes një informacion që e jep e përditshmja **Dnevnik**, ku ndër të tjera thuhet: "Nga Stambolli telegrafohet se Isa Boletini ka deklaruar se Shqipëria do të bëhet perandori e pavarur. Isa Boletini ka telegrafuar edhe deri te Veziri i Madh".³² Pak ditë më vonë gazeta **Makedonija** shkruan: "Populli shqiptar është ndër më të prapambeturit në Evropë, jemi dëshmitarë se si atyre Turqia po u lëshon pe dora dorës", duke aluduar në moszgjidhjen e çështjes maqedone. Artikullshkruesi në këtë kuadër e komenton edhe një herë deklaratën e Isa Boletinit nga Mitrovica se "Do ta shpallë pavarësinë e shtetit të ri shqiptar - Perandorinë shqiptare".³³

Gazeta **Dnevnik** në një artikull redaksional me titull "Revolucioni bullgar", duke i bërë një analizë çështjes shqiptare në kuadër të konstelacionit të rrethanave politike në Ballkan, shpreh pikëpamjet e saj për shqiptarët, të përshkuara me një dozë subjektivizmi: "Shqiptarët si popull i fortë fizikisht dhe patriarkal u binden rregullave patriarkale dhe sundohen nga doket e jo nga ligjet e shkruara dhe janë me frymë të pakontestueshme luftarake". Pastaj, duke i bërë një vështrim Kryengritjes së Përgjithshme, atë e konsideron si lëvizje të re gjithëpopullore që synon autonominë e vendit, duke konstatuar: "Populli shqiptar shkon qorrazi pas udhëheqjes së tij energjike në krye me revolucionarin Isa Boletini, dëshiron ndarje nga elementi turk për të krijuar trup të mëvetësishëm shtetëror dhe politik". Në fund, artikullshkruesi nuk përjashton mundësinë e shpërthimit të një konflikti ballkanik, duke e konsideruar faktorin shqiptar jo pak të rëndësishëm edhe për çështjen bullgare: "Shqipëria numëron rreth 4 milione banorë, e cila mund të jepte një ushtri prej 20000-250000 ushtarë. Ajo, edhe me një armatim

³² *Dnevnik*, 27.VIII.1912

³³ *Kakvo ni uçat Albancite, Makedonija*, 2.IX.1912, 3

jobashkëkohor, paraqet një forcë jo lehtë të thyeshme dhe do ta angazhonte një pjesë të mirë të forcave turke".³⁴

Është me interes një njoftim i gazetës **Makedonija** në shtator të vitit 1912, ku ndër të tjera thuhet: "**Në Shqipëri nuk ka pushtet turk. Pushteti në Mitrovicë, Vushtrri, Prizren, Tetovë është përqendruar në duar të Komiteteve Popullore Shqiptare, të përbëra nga kryengritësit**". Pastaj theksohet se komitetet e këtilla kishin autorizime të gjera për veprimtarinë e tyre dhe se kryetari i Komitetit Popullor në Mitrovicë ishte Isa Boletini i njohur.³⁵

Po në këtë kohë në një kryeartikull tendencioz të gazetës **Vardar** përsëritet teza e gjoja-rrezikimit të elementit të krishterë nga shqiptarët në "Serbi të Vjetër", Epir dhe në Maqedoni, e cila kinse shfarosej sistematikisht nga shqiptarët. Pastaj artikullshkruesi me një ton përbuzës shpreh mendimin e tij se "**Kryengritësit shqiptarë ishin të dehur nga sukseset e tyre, duke ëndërruar për një Shqipëri të Madhe në kuadër të së cilës do të hynte një pjesë e Epirit (mendohet për Vilajetin e Janinës - R.A.), Maqedonisë dhe Serbia e Vjetër (Kosova - R.A.)**". Sipas autorit, këto pretendime, prapa të cilave qëndronte Austro-Hungaria, rrjedhimisht Projekti i Bertholdit për decentralizimin e Turqisë, duke synuar krijimin e Shqipërisë nga katër vilajetet etnikisht jokompakte shqiptare. Në këtë kuadër citohet gazeta vjeneze **Reisport** të ketë shkruar se **Shqipëria do të shtrihet deri në Vardar**, duke përfunduar se armiqtë e Bullgarisë ishin të njëjtë: Turqia, Austro-Hungaria dhe shqiptarët.³⁶

Pas shpërthimit të Luftës së Parë Ballkanike gazeta **Dnevnik**, duke iu referuar burimeve serbe, konfirmonte lajmin për gjoja vrasjen e Isa Boletinit. Është për t'u theksuar se kjo gazetë, derisa më parë Isa Boletinin e mveshte me epitete të qëndrueshme si trim i njohur, prijës i njohur popullor, trim legjendar etj., tani atë nuk e

³⁴ *Albanskoto vstanie, Makedonija, 9.IX.1912.*

³⁵ *Albanskoto vstanie, Makedonija, 9.IX.1912.*

³⁶ *Balkanskite drzzavi i Turcija, Vardar, 12.IX.1912*

kursente nga fyerjet, duke e quajtur bandit. Ky mllef shprehej: "U vra dje tradhtari Isa Boletini. Nga lajmet bëhet e ditur se Isa Boletini u pushkatua nga Serbia, të cilin e vrau personalisht gjenerali Zhivković".³⁷

Është me interes të theksohet se gazeta **Dnevnik** paralajmëron lexuesin për shpalljen e pavarësisë së Shqipërisë.³⁸ Ndërka, pas shpalljes së pavarësisë, kjo gazetë, pasi jepte vlerësime objektive për I. Qemalin si diplomat i shkëlqyeshëm, shprehej me cinizëm se kjo gjë për shumë arsye duhej të ishte bërë në Shkup më 6 gusht, se sa tani në rrethana jashtëzkonishtë të ndërlikuara ndërballkanike.³⁹ Po këtë mendim kjo gazetë e shpreh pak ditë më vonë. Pastaj autori konstaton se shtetet ballkanike kundrejt Shqipërisë kishin qenë jokorrekte, sepse ajo do të duhej të ishte aleati i pestë në Luftën e Parë Ballkanike".⁴⁰

Mund të përfundohet se Kryengritja e Përgjithshme Shqiptare e vitit 1912, në burimet bullgare zinte një vend të rëndësishëm deri me hyrjen e kryengritësve shqiptarë në Shkup dhe në viset e tjera shqiptare, ku shtriheshin pretendimet bullgare sipas Traktatit të Shën Stefanit. Në këtë etapë kryengritja vlerësohej mjaft objektivisht, po si edhe figura e Isa Boletinit, udhëheqësit popullor, prijësit të njohur, trimit legjendar etj. Pas çlirimit të Shkupit dhe viseve të tjera shqiptare filloi etapa kur shtypi dhe burimet bullgare kryesisht përshkohen nga një dozë subjektivizmi. Në këtë kuadër vlerësohet edhe Isa Boletini si njëri nga udhëheqësit kryesorë të kryengritjes.

³⁷ *Dnevnik*, 8.X.1912

³⁸ *Proklamunaveto na albanskate nezavisimost*, *Dnevnik*, 17.XI.1912

³⁹ *Albanska avtonomija*, *Dnevnik*, 29.XI.1912, 1.

⁴⁰ *Albanska avtonomija*, *Dnevnik*, 2.XII.1912, 2

Dr Ramiz ABDYLI

ISA BOLETINI AT THE GENERAL ANTI-OTTOMAN UPRISING IN 1912, AFTER BULGARIAN SOURCES

SUMMARY

Isa Boletini, one of the main figures of the Albanian National Movement at the beginning of this century occupies a special important place in historical Bulgarian sources during the General Anti-Ottoman Uprising in 1912. In these sources, like the uprising itself before the liberation of Shkup and other regions inhabited by the Albanians in majority, he is given a deserved place that he really had at this uprising, earning the epithet of a famous leader, popular leader, legendary brave man, etc., who came out as the leader of this uprising in the whole North-eastern Kosova. After the liberation of Shkup and other regions inhabited by the Albanians in majority, but claimed by Bulgarian policy which demanded the borders of San Stefano Treaty, but the General Anti-Ottoman Uprising and the figure of Isa Boletini are significantly diminished and considered with subjectivity in the mentioned sources. This phenomenon, therefore, was a consequence of the daily policy of Bulgaria projected times ago against the regions of the Albanians and the Albanian question as a whole.